

דגם תשובות בתורה שבעל פה – גמרא מסכת סנהדרין, מס' 005391, קיץ תשפ"ב

הערה למעריכים: דברים הכתובים בסוגריים אינם מחייבים את הנבחנים.

פרק ראשון

על הנבחנים לענות על שש מן השאלות 1-9.

1. ריבוי נשים למלך וטעמא דקרא (דף כא, ע"א)

א. על פי רבי יהודה במשנה, המלך רשאי להרבות נשים צדיקות שאינן מסירות את ליבו מאחרי ה'. על פי התורה, טעם איסור ריבוי נשים למלך הוא כדי שלא יסור לבבו מאחרי ה'. מדברי רבי יהודה משמע שהוא דורש טעמא דקרא, וכאשר הטעם אינו קיים אין איסור.

ב. (1) "שם רע בשכנותיה".

(2) על פי רבי שמעון בברייתא, האיסור "לא תחבול בגד אלמנה" נוגע רק לאלמנה ענייה ולא לאלמנה עשירה. טעם האיסור הוא בגלל הצורך להחזיר לאלמנה את הבגד מדי יום, דבר שיגרום לחשד ולהוצאת שם רע על האלמנה. מדברי רבי שמעון משמע שהוא דורש טעמא דקרא ולכן באלמנה עשירה שאין צורך להחזיר לה את הבגד מדי יום אין איסור.

ג. על פי מסקנת הגמרא, רבי שמעון למד מן המילים "ולא יסור לבבו" שאפילו אחת ומסירה את ליבו – לא יישאנה. רבי שמעון למד זאת משום שהוא דורש בדרך כלל טעמא דקרא, ולכן היה די בכתיבת האיסור בלבד בלי טעמו [הטעם שכתבה התורה הוא מיותר], ואפשר היה להסיק את הטעם לבד. מן הטעם [המיותר] שהתורה הוסיפה למד רבי שמעון את דעתו.

2. מצווה לכתוב ספר תורה (דף כא, ע"ב)

א. קושיית אביי על רבא: בברייתא כתוב שהמלך חייב לכתוב ספר תורה לשמו ולא להסתפק בספר תורה שקיבל בירושה מאבותיו. משמע מהברייתא שדווקא מלך מצווה בכך, אבל אדם רגיל אינו מצווה בכך, בניגוד לדברי רבא שאמר דברים אלה בנוגע לאדם רגיל.

ב. "שתי תורות" – שני ספרי תורה שהמלך חייב לכתוב לשמו [אחד כמו אדם רגיל ואחד כמצוות המלך].

דברי רבא נאמרו בנוגע לאדם רגיל וגם לספר התורה שהמלך כותב כמו אדם רגיל, ומן הברייתא לומדים שגם ספר התורה הנוסף שהמלך חייב לכתוב צריך להיות לשמו ולא ירושה מאבותיו.

ג. (1) כתוב בנוגע למלך: "וכתב לו את משנה [התורה]" – המילה "משנה" משמעה שניים, דהיינו שכותב שני ספרי תורה.

(2) תורה אחת [תלויה בזרועו של המלך] נמצאת עם המלך בכל מקום [חוץ מבית המרחץ ובית הכסא], ותורה אחת מונחת בבית גזיו.

3. "הוסיפו עליהן הגזלנין החמסנין... עוד הוסיפו עליהן הרועים" (דף כה, ע"ב)

א. ההבדל הוא שחמסן משלם על החפץ שהוא נוטל מבעליו בעל כורחו, וגזלן נוטל מבעליו את החפץ בעל כורחו בלי לשלם.

ב. (1) גזלן פסול לדון ולהעיד מדין תורה [על פי הכתוב, "אל תשת... רשע... עד"], ולכן הקשתה הגמרא על הברייתא

כיוון שעל פיה חכמים הם שהוסיפו את הגזלן לרשימת הפסולים.

(2) חכמים קבעו שגזלנים [שחוטפים מציאה מחרש שוטה וקטן] פסולים לעדות כי הם עוברים על תקנת חכמים מפני

חמדת ממון, ולכן הם חשודים שיעידו עדות שקר בעבור בצע כסף.

ג. בתחילה לא נפסלו הרועים לעדות כי חכמים סברו שכניסת הבהמות לשדות של אחרים היא מקרית ואין הרועה מתכוון לכך, אבל לאחר שחכמים ראו שהרועים שולחים בכוונה את הבהמות לרעות בשדות של אחרים, פסלו אותם לעדות.

4. סוחרי שביעית והזומר בשביעית (דף כד, ע"ב; דף כו, ע"א)
- א. (1) [כתוב בתורה: "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה", ודרשו חכמים:] "לאכלה" – ולא לסחורה, מכאן שאסור מן התורה לסחור בפירות שביעית].
- (2) "סוחרי שביעית" פסולים לעדות כי הם עוברים על דברי תורה משום חימוד ממון, ולכן הם חשודים שיעידו עדות שקר בעבור בצע כסף [כמו "רשע דחמס" הפסול לעדות].
- ב. (1) זמירה לתועלת הגפנים – אסורה בשביעית, וזמירה לצורך שימוש בזמורות – מותרת.
- (2) הלב של הזומר יודע אם התכוון באמת לזמור לצורך עקל בית הבד או אם התכוון לעבור על דת.
5. אוכלי דבר אחר וחשוד על העריות (דף כו, ע"ב)
- א. (1) "אוכלי דבר אחר" – אנשים המקבלים צדקה מן הנוכרים. הם פסולים לעדות כי מעשה זה הוא חילול השם, ומי שמחלל את השם בעבור ממון חשוד שיעיד עדות שקר בעבור בצע כסף [כמו "רשע דחמס" הפסול לעדות].
- (2) שני התנאים לפסילת אוכלי דבר אחר:
– קיבלו בפרהסיא ולא בצנעה.
– הייתה להם אפשרות להתפרנס מן הנוכרי בצנעה, ובכל זאת הם ביזו את עצמם וקיבלו בפרהסיא.
- ב. (1) חשוד על העריות כשר לעדות כי רק רשע מחמת עבירות של ממון ["רשע דחמס"] פסול לעדות.
- (2) רב נחמן יסכים שחשוד על העריות פסול לעדות במקרה שהעדויות היא על הוצאת אישה מבעלה, כלומר להעיד שבעלה מת או שבעלה גירשה.
הסיבה: מכיוון שהוא חשוד על העריות, יש חשד שהוא ישקר כדי שאישה זו תהיה פנויה ותהיה מצויה לו.
6. רודף אחר חברו להורגו ולא תעמוד על דם רעך" (דף עג, ע"א)
- א. (1) הלימוד מנערה המאורסה שמותר להרוג את הרודף הוא באמצעות קל וחומר ("דין"), והגמרא הקשתה: האם מחייבים עונש על פי לימוד מקל וחומר? והרי יש כלל שאין עושים זאת!
- (2) היקש – השוואת דברים שנזכרו בפסוק אחד.
בנוגע לנערה המאורסה שנאנסה כתוב: "אין לנערה חטא מוות כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש [כן הדבר הזה]". הכתוב הקיש רוצח לנערה המאורסה [כדי ללמד שכשם שניתן להציל נערה המאורסה בנפשו של האנס, כך גם במקרה של רודף אחר חברו להורגו – ניתן להציל את הנרדף בנפשו של הרודף].
- ב. (1) המילים "והשבתו לו" מיותרות בפסוק העוסק בהשבת אבדה, ולומדים ממילים אלה שלא רק אבדת ממון חייבים להשיב אלא גם אבדת גוף. "והשבתו לו" = השב את גופו לעצמו, כלומר אם ראית אותו טובע בנהר וכדו', אתה חייב להצילו.
- [הערה למעריכים: תלמידים שלא יזכירו ש"והשבתו לו" הוא "קרא יתירא" ויכתבו שלהציל את חברו נחשב השבה וכלול בפסוק – יש לקבל את תשובתם].
- (2) מן הפסוק "והשבתו לו" היינו לומדים רק שהרואה צריך להציל בעצמו אבל הוא אינו צריך לטרוח ולשכור פועלים לשם כך. אבל מן הפסוק "לא תעמד על דם רעך" לומדים שחייב לפעול בכל דרך שהיא כדי שלא יאבד דם חברו.

7. "ייהרג ואל יעבור" (דף עד, ע"א-ע"ב)

- א. כתוב בנוגע למצוות "וחי בהם", ולומדים שהמצוות לא נועדו כדי שהאדם ימות בגללן.
- ב. (1) יש אנשים שגופם חביב עליהם מממונם ויש אנשים שממונם חביב עליהם מגופם. לכן נאמר בפסוק שצריך לאהוב את ה' יותר מאת נפשו – "בכל נפשך" (כלפי האנשים שבקבוצה הראשונה) וגם יותר מאת ממונו – "בכל מאדך" = בכל ממונך (כלפי האנשים שבקבוצה השנייה).
- (2) ההלכה: חייבים למסור את הנפש כדי לא לעבוד עבודה זרה. אָן: אם אומרים לאדם לעבוד עבודה זרה כדי שלא יהרגוהו – ייהרג ואל יעבוד עבודה זרה.
- ג. שני מצבים שבהם יש למסור את הנפש:
- כאשר המלכות גזרה לעבור על "מצווה קלה".
- כאשר הכפייה לעבור על "מצווה קלה" היא בפרהסיא [בפני עשרה אנשים מישראל].

8. קטע שלא נלמד

- א. (1) פעולת המנכש היא לתלוש עשבים רעים מתוך הטובים. מטרתה של פעולה זו היא לאפשר לעשבים הטובים לצמוח טוב יותר. אָן: לתקן את העשבים הטובים.
- (2) המנכש בשבת אינו עובר על מלאכת קוצר כי המטרה של מלאכת קוצר היא ליטול את הנקצר, והמנכש אין בכוונתו ליטול את העשבים הרעים אלא בכוונתו לתקן את העשבים הטובים.
- ב. (1) קושיית הגמרא היא בנוגע למשקה מים לזרעים. במשנה שהגמרא ציטטה כתוב שמותר להשקות בשביעית. משנה זו קשה הן למי שסובר שהשקיית זרעים אסורה משום זורע (רב יוסף) הן למי שסובר שהשקיית זרעים אסורה משום חורש (רבה) כי בשנה השביעית אסור גם לזרוע וגם לחרוש.
- (2) התירוץ של אביי: המשנה עוסקת בשביעית בזמן הזה וכשיטת רבי שאמר ששביעית בזמן הזה נוהגת רק מדרבנן. לכן התירה המשנה להשקות בשביעית כי חכמים התירו לעבור על איסור דרבנן כאשר יש הפסד.

9. יסודות תורה שבעל פה

- א. (1) מסכת "שביעית" נכללת בסדר זרעים כי סדר זה עוסק בעיקר במצוות התלויות בארץ, ומצוות שביעית היא מצווה התלויה בארץ (עמ' 17).
- (2) מסכת "שביעית" מפורשת רק בתלמוד הירושלמי (עמ' 19–21).
- ב. (1) המשל: חיטים ופשתן הם חומרים שאינם ראויים לשימוש כמו שהם (חומרי גלם), והם זקוקים לעיבוד כדי שיהיה אפשר להשתמש בהם.
- היעוד של התורה שבעל פה: להוסיף פירוט והרחבה לתורה שבכתב. אָן: לפתח ולשכלל את התורה שבכתב. (עמ' 42–43)
- (2) – כדי למנוע מן הגויים לתרגם את התורה ולפרש אותה על פי הבנתם.
- יש כל הזמן התחדשות של עניינים והלכות, ואי אפשר לכתוב הכול. [הערה למעריכים: על התלמידים לכתוב סיבה אַחת.] (עמ' 45–46)

פרק שני

על הנבחרים לענות על שתיים מן השאלות 10–15.

בקיאות (ללומדים 8 דפי גמרא ורש"י)

10. מהלכות המלך – ייבום וחליצה וחלוקת שלל המלחמה (דף יט, ע"ב: דף כ, ע"ב)

- א. (1)** הגמרא הקשתה קושיה זו על רבי יהודה. רבי יהודה אמר שאם המלך רצה לחלוץ או לייבם – זכור לטוב, אף שחליצה וייבום הם גנאי למלך ופגיעה בכבודו. אבל מן הדין "מלך שמחל על כבודו – אין כבודו מחול", משמע שהוא אינו רשאי לחלוץ או לייבם אף אם הוא רוצה.
- (2)** במקרה שמדובר על מצווה (כמו חליצה וייבום).
- ב. (1)** על פי אביי, הדין שאוצרות המלכים שנוצחו במלחמה שייכים למלך המנצח הוא דין מובן כי כך מנהג דרך ארץ, כך מקובל.
- (2)** הדין: הביזה שבזוים חוץ מאוצרות המלכים מתחלקת בין המלך ובין העם – מחצה למלך ומחצה לעם. יש בפסוק היקש [סמיכות] בין נגיד, כלומר מלך, ובין צדוק הכהן. כשם שצדוק הכהן הגדול נוטל מחצית מלחם הפנים ושאר הכוהנים נוטלים את המחצית השנייה ["והיתה לאהרן ולבניו" – מחצה לאהרן ומחצה לבניו"], כך גם המלך נוטל מחצית מביזת המלחמה, ושאר העם נוטלים את המחצית השנייה.

11. כפיית המיטה (דף כ, ע"א-ע"ב)

- א. (1)** "ערסא דגדא" – מיטה שהיו נוהגים לערוך בבית למזל הבית, ולא היו משתמשים בה כלל.
- (2)** במשנה כתוב שכאשר מברין את המלך הוא מיסב על הדרגש – וכי ייתכן שעד שנעשה המלך אבל לא היה משתמש בדרגש [כי "ערסא דגדא" לא נעשית לשם שימוש בה] ועכשיו כשהוא אבל הוא צריך לשבת על הדרגש?
- ב. (1)** כפיית המיטה – הפיכת המיטה על פניה.
- כל אבל חייב בדין כפיית המיטה.
- (2)** "מיטה שנקליטיה יוצאין" – מיטה שיש לה שני מוטות המחבורים לה, אחד בראש המיטה ואחד למרגלות המיטה, שעליהם מניחים קנה ופורסים עליו כילה.
- מיטה כזאת [אי אפשר לכפותה על פניה ולכן] זוקפים אותה על ראשה או על מרגלותיה.

12. שלוש מצוות בכניסה לארץ (דף כ, ע"ב)

- א. (1)** הברייתא ציינה דווקא את שלוש המצוות האלה כי מצוות אלה תלויות זו בזו ויש לקיים אותן לפי סדר.
- (2)** להעמיד להם מלך – כתוב בתורה (דברים י"ז, י"ד): "כי תבא אל הארץ... [וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך" – העמדת מלך היא רק לאחר ירושה ושיבה. להכרית זרעו של עמלק – כתוב בתורה (דברים כ"ה, י"ט): "והיה בהניח ה' [א-להיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר ה' א-להיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק...]" – מחיית עמלק היא רק לאחר שנמצאים בארץ ויש מנוחה ממלחמות. לבנות להם בית הבחירה – כתוב בתורה (דברים י"ב, י"א): "ועברתם את הירדן וישבתם בארץ... והיה המקום [אשר יבחר ה' א-להיכם בו לשכן שמו שם...]" – בניית בית הבחירה היא רק לאחר הישיבה בארץ. [הערה למעריכים: על התלמידים להוכיח בנוגע לשתי מצוות.]
- ב. (1)** להעמיד להם מלך, להכרית זרעו של עמלק, לבנות להם בית הבחירה.
- (2)** בפסוק "כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק..." (שמות י"ז, ט"ז) המילה "כס" משמעה מלך. משמע שיש להקדים את המצווה להעמיד מלך ["כי יד על כס י-ה"] למחיית זרעו של עמלק ["מלחמה לה' בעמלק"].

עיון (ללומדים 6.5 דפי גמרא בתוספת עיון במקורות)**13. טעמי מצוות**

- א. (1)** – "לא ירבה לו נשים" כדי שלא יסירו את לבבו מה'.
 – "לא ירבה לו סוסים" כדי שלא ישיב את העם למצרים.
 (דף כא, ע"ב)
- (2)** כל המצוות שגילתה לנו התורה את טעמן – הטעם נוגע לזיכרון העבר או לעניינים שאינם נתונים לשינוי בידי אדם. לעומת זאת הטעם של שתי המצוות שעליהן דיבר רבי יצחק נוגע לחשש מן העתיד, ומצוות אלה הן סייג וגדר מפני חשש זה.
- ב. שני הסייגים:**
- חובת קיום המצוות אינה תלויה בהבנת טעמי המצוות. חובה לקיים את המצוות גם אם אין מבינים את טעמיהן.
 - הטעם שאנו מוצאים למצווה הוא טעם שנראה לנו על פי דרגתנו, אבל הוא אינו הסיבה למצווה.
- הסיבה לסייגים: הטעם האמיתי של המצוות נשגב מהבנתנו, ואיננו יכולים להבין אותן על בוריו.

14. שמיטה בזמן הזה והיתר המכירה

- א.** – ההיתר הוא בזמן הזה ששביעית היא מדרבנן.
 – ההיתר הוא בגלל שמדובר בפיקוח נפש כי אם לא היו משלמים מס למלך היה המלך נותנם במאסר והיו עלולים למות שם.
 (דף כו, ע"א תוד"ה "משרבו")
- ב. (1)** מוכרים את השדות לגוי למשך שנת השמיטה, ואז מותר ליהודים להמשיך ולעבוד בשדות (במלאכות שאינן אסורות מן התורה), ובפירות אין קדושת שביעית.
- (2)** – חקלאים שומרי מצוות לא יוכלו לפרנס את משפחותיהם בשנת השמיטה ללא היתר המכירה.
 – חקלאים שאינם שומרי מצוות יעבדו את הקרקע באיסור בשנת השמיטה, והיתר המכירה מאפשר להם לעבוד בהיתר.

15. "ייהרג ואל יעבור", "וחי בהם"

- א.** הסברה היא שאם יהרג את חברו יאבד נשמה ויעבור עבירה של רצח, אבל אם ייהרג ולא יעבור יהיה רק איבוד נשמה שלו בלי עבירה (דף עד, ע"א רש"י ד"ה "סברא הוא").
- ב. (1)** פיקוח נפש דוחה את כל המצוות כדי שהאדם יחיה ויוכל לקיים הרבה מצוות.
- (2)** על פי הגמרא, מחללים שבת כדי להציל ממוות כיוון שאומרים שעדיף לחלל שבת אחת כדי שהאדם שנציל אותו יוכל לשמור הרבה שבתות. משמע שפיקוח נפש דוחה את כל המצוות כדי שהאדם יוכל להמשיך ולקיים מצוות רבות.
- ג.** במקרה זה אין פוסקים שפיקוח נפש דוחה את כל המצוות, כיוון שלא בטוח שההורג יאריך ימים יותר מחברו שאומרים לו להורגו ויוכל לקיים מצוות רבות יותר ממנו, ייתכן שחברו יאריך ימים יותר ויקיים יותר מצוות ממנו.